

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ДОКТРИНА: ВІД ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ДО З'ЯСУВАННЯ РОЛІ У МЕХАНІЗМІ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

І. І. Митрофанов

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського
вул. Першотравнева, 20, м. Кременчук, 39600, Україна. E-mail: mitrofanov@i.ua

Досліджується поняття кримінально-правової доктрини. Аналізується співвідношення кримінально-правової доктрини та кримінально-правової науки. Сучасна кримінально-правова доктрина розглядається не тільки як фактор удосконалення законодавства про кримінальну відповідальність, але й як юридичне джерело кримінального права. Досліджується вплив доктрини кримінального права на механізм реалізації кримінальної відповідальності. Такий вплив здійснюється через розробку, прийняття та вдосконалення кримінально-правових норм. Догма кримінального права як серцевина кримінально-правової доктрини бере участь у формуванні понятійного апарату механізму реалізації кримінальної відповідальності. Саме доктрина кримінального права визначає дефініції «кримінально-правова кваліфікація», «склад злочину», «кримінальна відповідальність», «кримінально-правові відносини», «механізм реалізації кримінальної відповідальності», «індивідуальне кримінально-правове регулювання» тощо. Доктрина виходить далеко за рамки винятково фактора вдосконалення законодавства про кримінальну відповідальність і визнається юридичним джерелом кримінального права.

Ключові слова: кримінально-правова доктрина, кримінально-правова наука, юридичне джерело кримінального права, механізм реалізації кримінальної відповідальності, догма кримінального права.

УГОЛОВНО-ПРАВОВАЯ ДОКТРИНА: ОТ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПОНЯТИЯ К ВЫЯСНЕНИЮ РОЛИ В МЕХАНИЗМЕ РЕАЛИЗАЦИИ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ

И. И. Митрофанов

Кременчугский национальный университет имени Михаила Остроградского
ул. Первомайская, 20, г. Кременчуг, 39600, Украина. E-mail: mitrofanov@i.ua

Исследуется понятие уголовно-правовой доктрины. Анализируется соотношение уголовно-правовой доктрины и уголовно-правовой науки. Современная уголовно-правовая доктрина рассматривается не только как фактор усовершенствования законодательства об уголовной ответственности, но и как юридический источник уголовного права. Исследуется влияние доктрины уголовного права на механизм реализации уголовной ответственности. Такое влияние осуществляется через разработку, принятие и усовершенствование уголовно-правовых норм. Догма уголовного права как сердцевина уголовно-правовой доктрины принимает участие в формировании понятийного аппарата механизма реализации уголовной ответственности. Именно доктрина уголовного права определяет дефиниции «уголовно-правовая квалификация», «состав преступления», «уголовная ответственность», «уголовно-правовые отношения», «механизм реализации уголовной ответственности», «индивидуальное уголовно-правовое регулирование» и т.п. Доктрина выходит далеко за рамки исключительно фактора усовершенствования законодательства об уголовной ответственности и признается юридическим источником уголовного права.

Ключевые слова: уголовно-правовая доктрина, уголовно-правовая наука, юридический источник уголовного права, механизм реализации уголовной ответственности, догма уголовного права.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОБОТИ. Кримінально-правова доктрина є основою не лише кримінально-правової науки, але найчастіше є керівництвом для законотворчої діяльності Верховної Ради України і надійним орієнтиром для судів різних інстанцій, які застосовують приписи закону України про кримінальну відповідальність (далі – ЗУпКВ). З теоретико-пізнавальної точки зору доктрина кримінального права характерна тим, що в ній відображається, а іноді й закріплюється державно-правова ідеологія, притаманна тому або іншому історичному періоду. Тому дослідження доктрини дозволяє зрозуміти сутність кримінального права будь-якої держави, в тому числі й сучасної України, адекватно тлумачити нормативні приписи ЗУпКВ.

Бездоганно об'єктивне сприйняття смислового навантаження, закладеного в нормах законодавства про кримінальну відповідальність, залишається проблемою української правової системи, яка діє на достатньо значній території, у різних національних традиціях, релігійних переконаннях і світоглядах. Сучасна кримінально-правова теорія ґрунтується

здебільшого на догмах, що сприймаються як незаперечна істина за будь-яких обставин без достатніх на те підстав і вводять в оману як тих, хто вивчає кримінальне право, так і тих, хто займається науковими дослідженнями. Існуюча кількість підручників з кримінального права та коментарів Кримінального кодексу України (далі – КК) не дає підстав вважати, що ЗУпКВ є якісним і зрозумілим. Обсяг надлишкового інформативного матеріалу, включаючи захищені дисертаційні роботи з кримінального права, свідчить про невідповідність самого закону та практики його розуміння і застосування.

З огляду на висловлене, слід вказати на те, що питання науки кримінального права щодо поняття та значення кримінально-правової доктрини не вирішені дотепер, тому окреслену нами проблему необхідно віднести не до приватної, а до загальної для всієї української юридичної науки. Ситуація, що склалася в юридичній науці та практиці застосування кримінально-правових норм, пов'язана з тим, що в українській правовій системі немає проміжного ланцюга між наукою та законотворчістю, що умож-

либлював би випробування, тестування наукових ідей з метою виділення кращих і створював би передумови для виключення регресивних, далеких ідей та поглядів українському законодавству про кримінальну відповідальність, а також удосконалював би форму і зміст змін, що сьогодні хаотично вносяться до КК України. Сучасна неясність, неоднозначність і проблемність структури та змісту норм КК України розглядається як наслідок слабкої системності самого українського кримінального права, а також відсутності його концептуальної стрункості.

У п'ятому томі фундаментального п'ятитомного видання Національної академії правових наук України «Правова доктрина України» на підставі досягнень науки кримінального права висвітлюються стан, проблеми та шляхи його розвитку в Україні [1]. Аналіз викладеного у зазначеному науковому виданні матеріалу свідчить про охоплення головних проблемних напрямів розвитку сучасної кримінально-правової науки. Авторський колектив п'ятого тому монографії «Правова доктрина України» цілком обґрунтовано доводить, що недостатньо вивчена роль кримінально-правової доктрини і можливості її впливу на регулювання складних суспільних відносин, які з'являються у зв'язку з розвитком України та поступовою її інтеграцією до європейської спільноти. При аналізі юридичних джерел кримінального права у зазначеній праці згадується про місце доктрини в їхній системі. Так, у згаданому виданні зазначається, що останнім часом українські вчені-криміналісти звернули увагу на доктрину як джерело кримінального права [1].

Отже, для з'ясування ролі і місця кримінально-правової доктрини в механізмі кримінально-правового регулювання, в тому числі й механізму реалізації кримінальної відповідальності, необхідно, перш за все, визначити поняття «доктрина кримінального права». Відразу ж слід зазначити, що доктрина кримінального права є аморфним явищем, що впливає на неоднозначність його розуміння серед юристів науковців і практиків. Найчастіше цей термін ототожнюється з поняттям «юридична наука», проте це не зовсім відповідає дійсності. Так, аналіз властивостей і ознак науки і доктрини дозволяє дійти висновку, що це різнопланові явища. Необхідно чітко розмежовувати ці, безсумнівно, родинні, але все-таки неідентичні один одному поняття, а також виявляти їхнє співвідношення [2].

Мета цієї статті полягає в з'ясуванні поняття кримінально-правової доктрини, співвідношення кримінально-правової доктрини та кримінально-правової науки, а також ролі доктрини кримінального права у механізмі реалізації кримінальної відповідальності.

МАТЕРІАЛ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ. У тлумачному словнику української мови слово доктрина означає «політичне, наукове, філософське, військове і т. ін. вчення, теорію, систему поглядів». Доктрина (від лат. *doctrina*) – «вчення, наукова чи філософська теорія, політична система, керівний теоретичний або політичний принцип». В енциклопедичній літературі доктрина визначається як «вчення, наукова або філософська теорія, норматив-

на формула, керівний теоретичний або політичний принцип (наприклад, воєнна доктрина), сукупність визнаних наукових чи офіційних поглядів на мету, завдання, принципи та основні напрями забезпечення будь-чого». В юридичній енциклопедії доктрина визначається як вчення, наукова або філософська теорія, система поглядів, керівна політична програма.

Такі загальні визначення не вносять ясності в питання про розмежування понять правової доктрини і юридичної науки. Найбільш вагомим властивістю кримінально-правової доктрини, що відрізняє її від юридичної науки є авторитетність вчення, теорії, системи поглядів, що можуть «отримати» статус доктрини. Так, О.С. Автономов вважає, що додатковим джерелом конституційного (державного) права може слугувати доктрина, тобто роботи провідних учених, чий авторитет визнаний юристами цієї країни. І.С. Зеленкевич вказує на те, що правова доктрина є частиною юридичної науки, за якою визнана відповідна «переконуюча» сила (авторитет). У російській правовій системі, така «переконуюча» сила офіційно не визнається за доктриною. Це пов'язано насамперед з тим, що основна частина доктринального впливу приходиться не на стадію правозастосування (як в англо-саксонській правовій системі), а на законотворчий процес. Таким чином, нормативно-правовий акт уже вміщує положення домінуючої правової доктрини, відповідно всі інші вчення і теорії не відповідають офіційній правовій доктрині [2].

С.В. Бошно звертає увагу на те, що для розмежування понять науки і доктрини важливою є та обставина, що далеко не всі ідеї, які реально визначають розвиток соціальних відносин, мають кабінетне походження. У частини з них немає точного, тим більше одноособового автора, немає певного, формального місця перебування [3, с. 17]. Проте існують теорії, установити походження яких взагалі неможливо.

Виходячи із зазначеного, кримінально-правову доктрину мають характеризувати її авторитетність, визнання, дієвість, широта поширення і впливу на суспільні відносини, що дозволяють цьому явищу набути ознак самостійності (тобто наявність у цьому явищі можливості реалізовуватися самостійно, поза державним примусом). Доктрини, на відміну від наукових праць, як правило, представлені школами, ідеями, але не особистостями. Навіть, якщо вони і зберегли імена своїх найвідоміших у наукових колах авторів, однак це не має принципового значення. Тому виваженою слід визнати точку зору на кримінально-правову доктрину як на загальноновизнану в науці кримінального права думку, що обов'язково пов'язується зі школою чи авторитетним вченим-криміналістом. Наука шоріше за все є джерелом (живильним середовищем) доктрини.

Збіг понять кримінально-правової доктрини і науки кримінального права можливий лише тоді, коли наукова ідея отримала визнання в середовищі вчених-криміналістів, виступила підставою утворення відповідної школи, зустріла підтримку суспільства, засвоїлася правозастосовною практикою і завдяки авторитету закріпилася як еталон суспільної поведі-

нки. Слід також визнати, що отримання науковою ідеєю «статусу» доктрини є тривалим, багатоступеневим процесом, внаслідок якого твори та думки видатних юристів або втілюються в законодавство і практику його застосування або стають орієнтиром для їх кореляції.

І.В. Семеніхін у науковій доповіді «Правова доктрина: загальнотеоретичний аналіз» розглядає правову доктрину як специфічне правове явище, важливу складову правової системи, розкриває її природу та сутнісні ознаки, визначає місце доктрини в системі джерел вітчизняного права. Правову доктрину він розуміє як зумовлену характером політико-правової культури суспільства систему ідей та наукових поглядів на право, актуальні напрями розвитку правової системи, які визнаються юридичною спільнотою, є концептуальною основою нормотворчої, правозастосовної, правотлумачної діяльності [4].

Правова доктрина, на думку О.М. Костенко, – це уявлення про природу права, яким людина повинна керуватися, створюючи законодавчий акт чи застосовуючи його. При цьому кримінально-правова доктрина є спеціальним видом правової доктрини. Зразком кримінально-правової доктрини може слугувати кримінально-правова доктрина, сформульована Чезаре Беккарія, що і сьогодні продовжує бути доктринальною основою законодавства про кримінальну відповідальність і практики його застосування в прогресивних правових системах країн світу [5].

В українському законодавстві існує легальне визначення поняття доктрина. Так, в Указі Президента України «Про Воєнну доктрину України» під воєнною доктриною розуміється система керівних поглядів на причини виникнення, сутність і характер сучасних воєнних конфліктів, принципи і шляхи запобігання їм, підготовку держави до можливого воєнного конфлікту, а також на застосування воєнної сили для захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, інших життєво важливих національних інтересів [6]. Національна доктрина розвитку освіти визначає систему концептуальних ідей та поглядів на стратегію і основні напрями розвитку освіти у першій чверті XXI століття [7].

На думку А. О. Васильєва, правова доктрина може розглядатися в трьох значеннях [8]:

1) правова доктрина є сукупністю знань, теорій, ідей, понять, суджень про право, правові явища (норми права, правовідносини, система права, правотворчість тощо);

2) правова доктрина може розумітися як окреме вчення про наявне право чи таке, що коли-небудь існувало, або про ідеальний правопорядок;

3) правовою доктриною можуть називатися пануючі в даному суспільстві уявлення про право, його роль і цінність.

Іншими словами, мова йде про правову ідеологію як складову державної ідеології, а також правову свідомість разом із правовою психологією.

А.О. Васильєв правову доктрину визначає як систему ідей про право, визнаних як обов'язкові офіційно державою чи юридичною практикою завдяки їх авторитету і загальнознаності, що виражають

певні соціальні інтереси та визначають зміст і функціонування правової системи та безпосередньо впливають на волю і свідомість суб'єктів права [8].

З урахуванням наведених визначень, необхідно звернути увагу на той факт, що доктрина кримінального права широко використовується у правозастосовній практиці. При цьому роль доктрини полягає в тому, що вона:

1) застосовується як самостійне джерело кримінального права;

2) використовується як додаткове джерело права до нормативних приписів ЗУпКВ;

3) враховується при ухваленні рішень суду;

4) розробляє правила тлумачення кримінально-правових норм і кримінально-правової кваліфікації, які використовуються правозастосовним органом.

Доктрина кримінального права певним чином впливає на законодавця при створенні та прийнятті законів про кримінальну відповідальність, що особливо важливо з огляду на хаотичний характер змін, які вносяться до Кримінального кодексу України, оскільки прийняті зміни викликають на порядок денний більше питань, ніж усувають невизначеність багатьох нормативних приписів [9]. Ця складова дуже важлива, як в теоретичному, так і в практичному аспектах, оскільки саме через законотворчу діяльність спостерігається першопочатковий вплив на механізм реалізації кримінальної відповідальності.

Відомо, що як перша ланка механізму реалізації кримінальної відповідальності при інструментальному підході до його розгляду нами визначаються кримінально-правові норми та юридичні факти, що в них закріплені [10]. На рівні кримінально-правової норми ще не виникає конкретних правовідносин, а лише умовляно окреслюються їхні абриси. Їх виникнення, динаміка та припинення залежить від юридичних фактів, що передбачені кримінально-правовими нормами. Від чіткості визначення самих юридичних фактів в нормах права залежить ефективність кримінально-правового регулювання суспільних відносин. Отже, доктрина через законотворчу діяльність повинна впливати на зміст кримінально-правової норми, тобто, щоб вчасно скасовувалися застарілі кримінально-правові приписи, вносилися необхідні корективи в ті, що продовжують діяти, усувалися неясності, неузгодженості, а й іноді й протиріччя. Інакше можлива ситуація, коли вже на початковому етапі механізму реалізації кримінальної відповідальності просто не буде працювати, що може призвести до невиконання завдань ЗУпКВ. Тобто, кримінально-правова доктрина, відображаючи потреби економіки, політики, панівних у суспільстві моральних цінностей, є науковим підґрунтям для удосконалення законодавства.

Проте залишається достатня кількість проблемних аспектів, які суттєво впливають на подальшу теоретичну розробку самого механізму реалізації кримінальної відповідальності, що пов'язано з відсутністю визначень базових понять у нормах КК України. Так, відповідно до ч. 1 ст. 2 КК України «підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого цим Кодек-

сом». Аналіз приписів цієї норми надає можливість зробити висновок, що наявність у вчиненому діянні складу злочину є єдиною і достатньою підставою для настання кримінальної відповідальності, що розглядається нами як юридичний факт у механізмі її реалізації. За відсутності у вчиненому діянні складу злочину неможливо застосувати до будь-кого санкції кримінально-правових норм Особливої частини КК. Указівка на факт учинення особою діяння, що підпадає під часові та просторові межі дії даного закону і містить усі ознаки складу злочину, передбаченого таким законом, виступає як гіпотеза кримінально-правової норми Особливої ЗУпКВ. Не визначивши, що таке склад злочину взагалі і які елементи та ознаки до нього включаються, неможливо з'ясувати, що є складом конкретного злочину (наприклад, у разі вчинення особою злочину – убивства, звалтування, крадіжки, грабежу тощо – ...) [11]. Відсутність дефініції складу злочину у ЗУпКВ проте вдало заповнюється доктриною кримінального права.

Враховуючи це, слід зазначити, що визнані правозастосовною практикою форми виразу окремих елементів правових приписів, що беруть участь у «роботі» механізму реалізації кримінальної відповідальності, виступають й джерелом кримінального права. Крім того, догматика кримінального права відображається в коментарях чинного ЗУпКВ, коментованих оглядах судової практики і підручниках з кримінального права, що є результатом доктринального тлумачення кримінально-правових норм. Проте не можна зводити доктринальне тлумачення положень ЗУпКВ лише до авторитетної, але необов'язкової думки провідних вчених-криміналістів. Так, практиці відомо багато випадків, коли слідчі, прокурори звертаються до юридичних вузів, наукових установ, авторитетних учених з проханням дати висновок у конкретному кримінальному провадженні щодо кваліфікації певного діяння. Висновки вчених-криміналістів долучаються до матеріалів кримінального провадження, на них посилаються слідчі, прокурори для обґрунтування прийнятого щодо кваліфікації рішення [12].

Найбільш відчутно кримінально-правова доктрина впливає на таку складову механізму реалізації кримінальної відповідальності, якою є індивідуальне правове регулювання. У механізмі реалізації кримінальної відповідальності індивідуальне правове регулювання необхідне для:

- 1) встановлення юридичного факту (злочину);
- 2) конкретизації і застосування кримінально-правових засобів впливу на осіб, які визнанні винними у вчиненні злочинів;
- 3) визначення та уточнення обсягу прав і обов'язків суб'єктів відновлювальних кримінально-правових відносин;
- 4) відновлення порушених прав потерпілого, суспільства і держави.

При цьому індивідуальне правове регулювання безпосередньо пов'язано з кримінально-правовою кваліфікацією, правила якої визначені переважно доктриною кримінального права. Так, М.Й. Коржанський зазначав, що «повною мірою кримінальна від-

повідальність конкретизується саме кваліфікацією злочину, яка визначає сутність, зміст і обсяг обвинувачення».

Слід вказати на те, що правила кваліфікації злочинів – це прийоми, способи застосування ЗУпКВ, передбачені в ньому самому, постановках пленумів Верховного Суду та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, а також вироблені іншою судовою практикою і теорією кримінального права. Їхня особливість полягає в тому, що у своїй сукупності вони не сконцентровані ні в законодавстві про кримінальну відповідальність, ні в якому-небудь одному самостійному розділі теорії кримінального права й розглядаються стосовно до окремих положень цієї галузі юридичної науки [13]. Правила кваліфікації злочинів – це технологія застосування закону про кримінальну відповідальність при кримінально-правовій оцінці вчиненого [13], що встановлюють покарання за конкретні категорії злочинів, основою яких є численні фікції, презумпції, кримінально-правові принципи. На жаль, лише незначна частина цих правил фіксується в тексті ЗУпКВ (наприклад, у ч. 2 ст. 33 КК України встановлюється правило кваліфікації при сукупності злочинів, коли кожен з них підлягає кваліфікації за відповідною статтею або частиною статті Особливої частини цього Кодексу).

Однак, існуючий стан законодавства, практики та розвитку теорії призводить до непоодиноких помилок у судовій та слідчо-прокурорській практиці. Вирішення в теорії приватних питань без попереднього розв'язання загальних неминуче наштовхує на них, призводить до непослідовності та суперечностей у висновках і рекомендаціях. Теорія не завжди здатна запропонувати практиці чіткі й однозначні рекомендації щодо кваліфікації передбачених ЗУпКВ діянь. Прямим наслідком відсутності належних теоретичних підвалин є те, що чинне законодавство, по суті, не містить положень, які б регламентували правову процедуру застосування кримінально-правових норм, в тому числі й питання кваліфікації. Правила кваліфікації (на відміну від порядку застосування покарання) на сьогодні не закріплені в законі, існують здебільшого у вигляді звичаїв, що побутують серед практичних працівників та теоретиків кримінального права. Частина із них закріплена у відповідних постановках Пленумів Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ з питань застосування норм про відповідальність за окремі види злочинів. Своє найповніше, найсистемніше і найузагальненіше формулювання і відображення ці правила, без яких просто неможливе застосування норм ЗУпКВ, знаходять вираження тільки в доктрині кримінального права – зокрема в теорії кваліфікації злочинів, яка останнім часом успішно розробляється [14].

Не можна обійти увагою й те, що при конкретизації і застосуванні кримінально-правових засобів впливу на осіб, які визнані винними у вчиненні злочинів, суд обирає такий засіб:

- 1) у межах, установлених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України, що

передбачає покарання за вчинений злочин, за винятком випадків, передбачених ч. 2 ст. 53 КК України;

2) відповідно до положень Загальної частини КК України;

3) враховуючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання. При цьому поняття «ступінь тяжкості вчиненого злочину» та «особа винного» визначається винятково доктриною кримінального права.

ВИСНОВКИ. 1. Кримінально-правовою доктриною визнається розвинута новостворена ідея, вчення, теорія, що відображає сформовану, логічно завершену, погоджену і домінуючу в сучасних реаліях розвитку України систему поглядів на кримінально-правову реальність, пріоритети, принципи, форми, засоби і методи кримінально-правового регулювання суспільних відносин, затребувану практикою правозастосування і таку, що певним чином впливає на законодавця при створенні та прийнятті законів про кримінальну відповідальність.

2. Доктрина кримінального права на сучасному етапі розвитку юридичної науки та правової системи України відіграє не лише роль фактора вдосконалення законодавства про кримінальну відповідальність, а визнається юридичним джерелом кримінального права.

Доктрина кримінального права належить до правових явищ, які не тільки багаторазово змінювали і змінюють свій статус, але й прагнуть розчинитися в науці, судовій практиці, загальних принципах та інших формах і джерелах кримінального права. У частині догматики права кримінально-правова доктрина піднімається на інший, більш предметний, прагматичний рівень механізму реалізації кримінальної відповідальності і разом з ЗУпКВ визначає права і обов'язки держави та індивідів у конкретних правовідносинах, що між ними складаються в процесі реалізації кримінальної відповідальності.

3. Доктрина кримінального права розробляє не тільки поняття, а й досліджує структурні елементи механізму реалізації кримінальної відповідальності. Завдячуючи кримінально-правовій науці, до цього механізму були включені блок індивідуального кримінально-правового регулювання (а не лише акт правозастосування як результат індивідуального кримінально-правового регулювання) та блок кримінально-правових засобів впливу на осіб, які визнанні винними у вчиненні злочинів.

Догма права як невід'ємний елемент доктрини кримінального права допомогла визначити всі складові частини та їх роль у механізмі реалізації кримінальної відповідальності. Проте процес осмислення цього механізму триває і наукові пошуки продовжуються, що неминуче призведе до закріплення на доктринальному рівні основних положень кримінально-правового вчення про механізм реалі-

зації кримінальної відповідальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Правова доктрина України: у 5 т. / В.Я. Тацій, В.І. Борисов, В.С. Батиргарєєва та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова. – Х.: Право, 2013. – Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку. – 1240 с.
2. Зеленкевич И.С. Понятие правовой доктрины как источника современного российского права // Вестник Северо-Восточного государственного университета. – Магадан: Изд-во СВГУ, 2011. – № 15. – С. 118–121.
3. Бошно С.В. Доктрина как форма и источник права // Журнал российского права. – 2003. – № 12. – С. 17–21.
4. Семеніхін І.В. Правова доктрина: загальнотеоретичний аналіз; наук. ред. О.В. Петришин. – Х.: Юрайт, 2012. – 88 с.
5. Костенко А.Н. Уголовно-правовая доктрина Украины (проблемы развития) // Научные записки Харьковского экономико-правового университета. – 2004. – № 1. – С. 47–52.
6. Про Воєнну доктрину України: Указ Президента України від 15 червня 2004 року № 648 (в редакції Указу Президента України від 8 червня 2012 року № 390) // Офіційний вісник України. – 2004. – № 30, т. 1. – Ст. 2005.
7. Про Національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 16. – Ст. 860.
8. Правовая доктрина как источник права: вопросы теории и истории: монография / А.А. Васильев; под ред. В.В. Сорокина. – Барнаул: Изд-во Юрид. факультет АлтГУ, 2008. – 188 с.
9. Митрофанов І.І. Кримінально-правова правотворчість // Держава і права в умовах глобалізації: реалії та перспективи: матеріали II Міжнар. наук-практ. Конференції, 16–17 квітня 2010 р. – Сімферополь: КРП «Видавництво «Кримнавчпеддержвидав», 2010. – С. 347–349.
10. Митрофанов И.И. Уголовно-правовое учение о механизме реализации уголовной ответственности: монография. – Одесса: Издательство: «Фенікс», 2014. – 448 с.
11. Митрофанов І.І. Норма та стаття закону про кримінальну відповідальність: проблеми співвідношення // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету: збір. наук. праць. Серія «Юриспруденція». – Вип. 1. – Одеса: МГУ, 2011. – С. 54–59.
12. Костенко О. М. Наукове (доктринальне) тлумачення законів та його роль у здійсненні правосуддя // Право України. – 2000. – № 6. – С. 34–35.
13. Гаухман Л.Д. Квалификация преступлений: закон, теория, практика. – М.: АО «Центр ЮрИн-фор», 2001. – 316 с.
14. Навроцький В. О. Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації: монографія. – К.: Атіка, 1999. – 464 с.

**CRIMINAL AND LEGAL DOCTRINE: FROM DEFINITION OF THE NOTION TO DETERMINATION
OF THE ROLE IN THE CRIMINAL RESPONSIBILITY MECHANISM**

I. Mitrofanov

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

vul. Pershotravneva, 20, Kremenchuk, 39600, Ukraine. E-mail: mitrofanov@i.ua

The article deals with the study of the concept of criminal law doctrine. The correlation of criminal law doctrine and criminal jurisprudence has been analyzed. The modern criminal law doctrine is considered as not the only factor in the improvement of legislation on criminal responsibility but as a legal source of criminal law as well. It has been studied the impact of the criminal law doctrine on the mechanism of criminal responsibility realization. Such influence is carried out through the development, adoption and improvement of criminal-legal norms. The dogma of criminal law as a core of criminal and legal doctrine involves in the formation of the conceptual apparatus of criminal responsibility realization mechanism. It is the doctrine of criminal law definition that determines the following notions: «criminal legal qualification», «body of a crime», «criminal responsibility», «criminal-legal relationship», «mechanism for the criminal and legal responsibility realization», «individual criminal-legal regulation» etc. The doctrine goes far beyond purely the factor of improvement of legislation on criminal responsibility and is considered as a legal source of criminal law.

Key words: criminal law doctrine, criminal law science, legal source of criminal law, mechanism of criminal responsibility realization, criminal law dogma.

REFERENCES

1. Tatsiy, V. Y., Borysov, V. I., Batorygareieva, V. S. *et al.* (2013), *Pravova doktryna Ukrainy* [The legal doctrine of Ukraine], vol. 5, *Kryminalno-pravovi nauky v Ukraini: stan, problemy ta shliakhy rozvytku* [Criminal-legal sciences in Ukraine: status, problems and ways of development], Law, Kharkiv, Ukraine.
2. Zelenkevich, I.S. (2011), "The concept of legal doctrine as a source of contemporary Russian law", *Journal of Northeastern State University*, no. 15, pp. 118–121.
3. Boshno, S.V. (2003), "Doctrine as a form and source of law", *Journal of Russian law*, no. 12, pp. 17–21.
4. Semenikhin, I.V. (2012), *Pravova doktryna: zagalnoteoretychnyi analiz* [Legal doctrine: General Analysis], Yurayt, Kharkiv, Ukraine.
5. Kostenko, A.N. (2004), "Criminal Law Doctrine of Ukraine (development problems)", *Scientific Proceedings of Kharkiv Economic and Legal University*, no. 1, pp. 47–52.
6. (2004), "On the Military Doctrine of Ukraine: President of Ukraine Decree", no. 648, dated June 15, 2004 (as amended by the Decree of the President of Ukraine on June 8, 2012 № 390), *Official Herald of Ukraine*, no. 30, vol. 1, Art. 2005.
7. "The National Doctrine on Education Development: Order of the President of Ukraine", dated April 17, 2002 no. 347/2002, *Official Herald of Ukraine*, 2002, no. 16, Art. 860.
8. Vasiliev, A.A., Sorokin, V.V. (2008), *Pravovaya doktrina kak istochnik prava: voprosy teorii i istorii* [The legal doctrine as a source of law: Problems of Theory and History], monograph, Univ legal. ASU faculty, Barnaul, Russia.
9. Mitrofanov, I.I. (2010), "Criminal Law lawmaking", *State and Law in the context of globalization, Realities and Prospects: Proceedings of the Second International Scientific Conference*, Simferopol, RPC «Publisher» Krymnavchpedderzhvydav», April 16–17, 2010, pp. 347–349.
10. Mitrofanov, I.I. (2014), *Ugolovno-pravovoe uchenie o mekhanizme realizatsii ugovnoi otvetstvennosti* [Criminal legal doctrine on the mechanism of criminal responsibility realization], monograph, FE-NIKS, Odessa, Ukraine.
11. Mitrofanov, I.I. (2011), "Norm and article of the law on criminal responsibility: correlation problems", *Scientific Bulletin of the International University of Humanities: Collected essays. The series «Law»*, no. 1, pp. 54–59.
12. Kostenko, O.M. (2000), "Scientific (doctrinal) interpretation of the law and its role in the administration of justice", *Law of Ukraine*, no. 6, pp. 34–35.
13. Gaukhman, L.D. (2001), *Kvalifikatsiya prestuplenii: zakon, teoriya, praktika* [Qualifications of Crimes: law, theory and practice], «Center YurInfoR» JSC, Moscow, Russia.
14. Navrotskyi, V.O. (2006), *Osnovy kryminalno-pravovoi kvalifikatsii* [Fundamentals of criminal legal skills], Yurinkom Inter, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла 20.05.2014.